

За значими литературно-философски „прочити“ на Европа – с разбиране

Нонка Богомилова

nonka_bogomilova@mail.bg

Ангелов, А. *Филология, литература и символна география на Европа: Ерих Ауербах, Лео Шпитцер, Едуард Саид, Стефан Цвайг, Хуго фон Хофманстал*. София: Ангел Валентинов Ангелов. 2022, 364 с. ISBN 9786199050293

Поредната монография на проф. Ангел Ангелов – утвърден изследовател в сферата на естетиката, културологията, философията на изкуството, литературознанието – е ново свидетелство за широкия му творчески диапазон и изследователска компетентност. Тя носи интересното и актуално заглавие „Филология, литература и символна география на Европа: Ерих Ауербах, Лео Шпитцер, Едуард Саид, Стефан Цвайг, Хуго фон Хофманстал“ (2022), разисквайки тези сложни и интересни въпроси на фона на драматични исторически и екзистенциални контексти, характеризиращи времето и съдбите на подбраните автори. Макар и да става въпрос за значими имена във филологията на ХХ в. с интересни концептуални публикации, някои от тях не са добре познати и активно интерпретирани у нас, както показва авторът, и запълването на тази празнина в нашата култура е още един от важните приноси в новата му книга.

Такива се откриват и в множество други идейни и тематични полета, оформящи се от специфичния херменевтичен подход на автора: да извежда смисъла и значението на идеите в контекста на бурното историческо време – възхода на националсоциализма – и на личното авторово „време“, в повечето от анализирания случаи свързано с изгнаничество. Този подход проф. Ангелов прилага не интуитивно или като творческа импровизация, а на основата на разгърнато размишление и анализ. Само по себе си това ценностно-теоретично обосноваване на подхода на „разбирането“, обуславящ спецификата на авторовия прочит съществено допринася за колорита и оригиналността на изследването. В противовес на придобиващата все по-голямо влияние в последните десетилетия теза за „смъртта на автора“ (Р. Барт), за своеволието на прочита, делегиран изцяло на читателя и пр., проф. Ангелов отдава дължимото както на историческия контекст на творбата, така и на достойнството и значимостта на авторовата съдба и душевна настройка в „прочитането“ и

осмислянето на текста/знака от страна на читателя/изследователя (с. 224). Според него „желанието за разбиране е нагласа, която предхожда знанието и теорията. Критическото хуманитарно разбиране е възможно като съчетание от симпатия и дистанция. Разбирането не е осъждане, което се представя като критика, а симпатия, която изследва своя предмет“ (с. 265).

Този подход му дава възможност да разисква и разбира основния проблем, фокусиран в заглавието на книгата – символната география на Европа – в идеите на подбраните автори не като случаен или като универсален, трансвременен феномен, а като средоточие и пресечна точка на конкретен културен контекст и на конкретно личностно/творческо състояние. Обич, симпатия, удостоверяване на творческия и на личностния душевен строй на автора – това са, според размишлението на проф. Ангелов проявите и плодовете на разбиращия прочит.

На този фон разбирането от страна на повечето от изследваните автори на Европа като духовна цялост, като универсум, обемащ идеите и идеалите на свободата, любовта, разума, достойнството на човека проф. Ангелов интерпретира у Л. Шпитцер като противодействие на биологизирането и разделянето/противопоставянето на човешкото във фетишизирането на нацията, в понятието „раса“, избуяло в този период (с. 148). Същевременно копнежът на изследваните автори по цялост, по общо място/символно пространство, приемник на античното и християнското наследство (въплътени в образа на Европа), в които са се зародили тези идеали, авторът извежда и от чувствата за бездомност, за лишеност от родна среда, от роден език, характерни за съдбата на изгнаника. Така филологическите и литературните занимания на изследваните автори надмогат тясната специализация и в интерпретацията на проф. Ангелов се превръщат в историческа антропология, в историческа семантика, в литературна антропология. В този смисъл специално и задълбочено внимание е отделено на разбирането за човешкото в концептуалното ядро на „Мимезис“ на Ерих Ауербах.

Същевременно от разбиращия прочит на автора не са убегнали и редица ценностни и концептуални обуславяния у повечето от тези автори, които дезавуират и лимитират разбирането и претенцията за Европа като духовна цялост с обединителен потенциал, като универсум, противостоящ на разединението и разделението. Безапелационното свързване на европейското със западното християнство, с романско-германската традиция, противопоставянето или просто изключването от него на православие, исляма, съответно на Русия, Източна Европа, Ориента и др. авторът открива в много от ключовите произведения на тези автори (с изключение, разбира се, на Е. Саид). За да се стигне до своеобразна крайност в тази тенденция, откриваема в речите на Хофманстал, според който обединена и сплотена Европа, разбрана като тоталност може да бъде постигната чрез противопоставяне/война с Русия, която също се разбира като тоталност „без вътрешни различия и напрежения“ (с. 262).

Тоест идеите за духовна цялост, за обединение, което надмогва националните разделения и конфликти, тези големи филолози и литератори на ХХ в. елитарно свързват със Западна Европа, обобщава авторът. Както в аналитичното просветляване на тази тенденция, така и в директните размишления по въпроса, проф. Ангелов заявява интелектуално предпочитание към разнообразието и равнопоставеността на културите, а не към фетишизирането на една от тях, както е в случая с европоцентризма.

Като своеобразна илюстрация и литературна метафора на това разделяне между Европа – носител на антични и западно-християнски ценности – и Изтока, Балканите като носители на дивото, първичното, нецивилизованото, авторът прави проникновена интерпретация на „Шахматна новела“ на Ст. Цвайг (с. 247).

Като следствие на тези анализи авторът споделя наблюдението/размишлението, че разделението на Европа след Втората световна война с политически и дипломатически средства има за свой духовен, интелектуален първообраз цивилизационното ѝ разделяне/противопоставяне в тези и в други подобни идеи и теории. Впрочем идеята за обвързаност на творчество и реалност, на интелектуално и политическо е заложена от автора още като елемент на неговата контекстуална херменевтика.

До тези изводи той стига след внимателен анализ на основни тези на избраните автори в техни ключови монографии или статии, имащи отношение към фокусирания проблем и избрания подход. За тази цел, както личи от библиографията, са прочетени и анализирани голямо количество оригинални библиографски източници, трудно откриваеми в нашите библиотеки, както споделя проф. Ангелов. Макар че, както бе казано, повечето от тези големи филолози на ХХ в. не са били обект на специална интерпретация у нас, авторът коректно отбелязва и анализира всички тези немногочислени случаи, в които български автор ги е превръщал в обект на изследователско внимание.

За съжаление, в краткия обем на един отзив не е възможно да се представят всички аспекти, идеи, приноси в новата книга на проф. Ангелов. На фона и чрез изследването на символната география на Европа, представена в трудовете на избраните автори, проф. Ангелов поставя и разисква и редица други по-обща въпроси от областта на естетиката, културологията, философията: за отношението между творчество и реалност, идеи и политика, за идеологемите и митологемите, дълбоко залегнали в социалната памет, в съзнанието, а понякога и в „подсъзнанието“ на човешките общности. Идеологеми и митологеми, които било се проецират в сегашни политически реалности, било тези политически реалности се проецират в тях.

Новата книга на проф. Ангелов разисква компетентно, спокойно и с достойна интелектуална дистанция тези значими, особено актуални и днес въпроси, отваряйки плодотворно дискуссионно поле за работещите в сферата на хуманитаристиката – литератори, културолози, философи, антрополози, политолози.